

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 29, 2020 (Bahar)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editör	Ali Adem Yörük
Sekreterlik	Furkan Şahan
Baskı	Mikyas Basım Yayın Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Örnektepe mahallesi, Pazaraltı Sokak No:96 Beyoğlu/İstanbul 0212 528 95 28
Baskı Tarihi	Haziran 2020

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazıların ilmi ve fikri sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Sancaktepe Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Av. Şeyma Döğücü'ye teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 29 • 2020 (Bahar)

İçindekiler

Colin Imber'in Klasik Osmanlı Ceza Hukuku Hakkındaki Yaklaşımlarına Dair Eleştirel Notlar <i>Muharrem Midilli</i>	5
<i>Belgeler/Notlar</i>	
İlk Mecelle Şerhi: Şemsî Efendi'nin <i>Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Kavâ'id-i Külliyyesinin Şerhi</i> Adlı Eseri <i>Haz. Sami Erdem</i>	47
Men-i Müskirat Kanunu Hakkında Üç Hukukî Mütalaa <i>İbrahim Enes Onat</i>	103
Yanko Vitinos'un Afv-ı Âlî Hakkındaki Kanun Layihası (Sadrazam Said Paşa'nın Sualleri ve Vitinos'un Cevaplarıyla) <i>Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	129
Mirasın Kazaen Taksimi <i>Mustafa Reşit Belgesay - Haz. Muammer Fatih Öztürk</i>	143
Milashî Gad Franko'nun <i>Hukuki Bilgiler Mecmuası</i> (Eski Harfli Sayıların Makale Fihristi ve Yazar Dizini, Eylül 1926-Kasım 1928) <i>Murat Can Dolğun</i>	163
Almanya, Fransa ve İtalya'da Vahdet-i Kaza Nasıl Temin Edildi? <i>Şevket Memed Ali Bilgişin - Haz. Niyazi Varoğlu</i> <i>Mert Burak Ersan - Beyza Nur Bıyık</i>	199
Hukuk Reformu Metinleri 11: Kont Ostrorog'un İslahatta Takip Edilecek Usule ve Adliye Teşkilatına Dair Necmeddin Molla Bey'e Sunduğu İki Rapor (12 Ağustos 1909, 19 Ekim 1909) <i>Haz. Ali Adem Yörük</i>	217

Hukuk Reformu Metinleri 12: Cevdet Paşa'nın Mahkeme Reisliğinin Müslümanlara Hasredilmesine Dair 30 Aralık 1881 Tarihli Mütalaası <i>Haz. Ali Adem Yörük</i>	253
Hukuk Reformu Metinleri 13: Kirimîzâde Neşet Molla'nın 28 Eylül 1890 Tarihli Adliye Islahatı Raporu <i>Haz. Ali Adem Yörük</i>	263
Hukuk Reformu Metinleri 14: Kanunların Taklidi, Mukayesesi ve İvicaclarına Dair Fransız Hukukçu Jean Cruet'den İki Tercüme (1910, 1916) <i>Haz. Ercan Karaismailoğlu</i>	273
Hukuk Reformu Metinleri 15: Mecelle'nin Tadiline Dair Mişon Ventura'nın Mektubu, Yusuf Ziya Özer'in Beyanatı (Ekim 1920) <i>Haz. Mehmet Emir Bayraktar - Muammer Fatih Öztürk</i>	289
Hukuk Reformu Metinleri 16: Mişon Ventura'nın Kaleminden Türkiye'de Roma Hukuku Öğretimi Ve Mukayeseli Hukukun İşlevi (1912) <i>Haz. Ali Adem Yörük - Muammer Fatih Öztürk</i>	301
Hukuk Reformu Metinleri 17: Şevket Memedali Bilgişin'in Türk Hukuku Tasavvuru ve Muasır Hukuk İlmi Üzerinden Vahdet-i Adlî Arayışı (1922-1923) <i>Haz. Ali Adem Yörük</i>	317
Hukuk Reformu Metinleri 18: Adliyenin Islahına Dair Komisyon Raporu (9 Mart 1896) <i>Haz. Ali Adem Yörük</i>	335

HUKUK REFORMU METİNLERİ 13:

KIRIMİZÂDE NEŞET MOLLA’NIN 28 EYLÜL 1890 TARİHLİ ADLİYE ISLAHATI RAPORU

Haz. Ali Adem Yörük*

Bu rapor, *Kırımîzâde Mecmuası*’nın müellifi Ahmed Reşid Efendi’nin oğlu, ilmiye kökenli dava vekillerinden, Kırımîzâde Neşet Molla olarak tanınan, Mehmed Neşet Efendi (1845-1906) tarafından II. Abdülhamid’e sunulmuştur¹.

Kırımîzâde Neşet Molla raporunda; davaların çeşitli sebeplerle geciktirilmesi, hak kayıplarına yol açan kanunî süreler, mektepli hukukçuların mahkemelerde uygulamayı tanıyıp tecrübe kazandıktan sonra hakimlik yapması, ihtiyaç halinde ilmiye mensuplarının adliyede istihdam edilmesi, savcılarının mahkemelerde intizamın sağlanması konusundaki yetkilerinin gereğinin yapılması, taşrada istinaf savcılarının itibarlı kişilerden seçilmesi, ahali arasından seçilenlerin yerine ehil mustantukların atanması, heyet-i ittihamiye vazifesinin İstanbul’da olduğu gibi taşrada da istinaf mahkemelerine tevdi edilmesi, ceza ve hukuk ilamlarının tenfizinin geciktirilmemesi, hakimlerin görevlerini “kemâl-i adalet ve sıdk u istikametle eda edeceklerine ve bir taraftan reca ve iltimas vukûunda derhal mâ-fevkine ve müteselsilen hâk-pây-ı hilafet-penâhîlerine arz edilmesi”ne dair yemin usulünün getirilmesi, esaslı bir ıslahat hamlesi için Islahat-ı Adliye Komisyonu’na yeni üyeler atanması gibi hususlara temas etmektedir.

Adliyeyi sürekli teftiş ederek gözlem ve mütalaalarını doğrudan doğruya padişaha arzedecek, “kavânîn-i adliyeye vâkıf ve nezd-i hazret-i zıllullahîlerinde emin ve mutemed bir müfettiş” ifadeleriyle tanımlanan “müfettiş-i hususî”lik görevi için kendisini işaret

* Dr. Öğr. Ü., İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Neşet Molla, Muallimhane-i Nüvvâb mezunuydu. Kasım Paşa, Ahi Çelebi, Davud Paşa ve Çatalca naibliğinde bulunmuş, birinci sınıf dava vekaleti şahadetnamesi (15 Şevval 1297/20 Eylül 1880, nr. 121) alarak uzun yıllar faal bir şekilde avukatlık yapmıştır. Biyografisi için bkz. “Kırımîzâde Faziletli Neşet Beyefendi”, *Malumat*, nr. 39, 23 Mayıs 1312 (4 Haziran 1896), s. 581; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, İBB Yay., 1996, III, 253-254. Teyit edememekle beraber Albayrak’ın zikrettiği vefat tarihini (1 Kânunievvel 1322) esas aldık.

ettiği düşünülebilir².

Raporun takdiminden üç ay kadar önce Neşet Molla'ya avukatlık kazancına denk bir maaş bağlanmış³; teşekkür için yazdığı 17 Haziran 1890 tarihli arzıda avukatlığı bırakarak sadece padişaha hizmet edeceğini bildirmişti⁴. Bu raporu da yeni vazifesi kapsamında hazırlamış olmalıdır⁵.

*

Mukaddimenin hülâsası: Devâir ve hey'ât ve nizamât-ı adliyenin ahvâl-i hâzırası ciddi ve esaslı bir surette ıslaha muhtaç idüğüne dairdir.

Mukaddime: Teşkilat-ı hâzıra-i adliye Padişah-ı Fârûk-câh efendimiz hazretlerinin tahkîm-i de'âim-i adl ü dâd ve temin-i vesâil-i refah ve asayiş-i ibâd için inayet ve ihsan buyurmuş oldukları müessesât-ı celîlenin en mühim

² “El-abd ed-dâ'iyü'l-kadîm Kırımîzâde es-Seyyid Mehmed Neşet” imzasıyla sunulan bu rapor için bkz. COA, Y.PRK.MŞ., 2/90.

³ Maaşın miktarı konusunda Neşet Molla'nın beyanı esas alınmıştır: “Dava vekaletine sülûkum tarihinden bu ana kadar makbuzat-ı sahîha-i vâridâtım mukayyed olmamak hasebiyle hakikatini tahattur ederek arz u beyân edemez isem de beher şehir kırk beş ve kırk sekiz lira mesârifâtım olup hâsıl-ı hizmetimden mâadâ bir günâ irad sahibi olmadığuma nazaran birbiri üzerine şehriye kırk beş altına hâsıl olduğu tahakkuk ediyor. Ferman efendimizindir”. Bkz. COA, Y.PRK.AZN., 4/29, lef 2.

⁴ “... tenezzülen ve âtîfeten şehri kırk beş lira medâr-ı taayyüş olarak tahsis ve ihsan buyurulmasıyla beraber hakk-ı abd-i dâ'ilerinde vâki olan inayât-i bî-gâyât-ı cenâb-ı emirülmüminîn efendimize kemal-i sıdk u sadakatle arz-ı şükran u mahmedet etmekle beraber bugünden itibaren meşakkat ve zillet ve it'âb-ı kesîreyi müeddi olan hırfet-i taayyüşüm dava vekaletinden bi'l-külliye keff-i yed ve ferâgat eylediğimi ve bezl-i vücûd ederek zât-ı şevket-simât-ı hazret-i zıllullahîye kemâl-i sadakatle ilâ-ahiri'l-ömr hizmet edeceğimi müş'ir vahdaniyet-i ilahiye ile bi'l-kasem işbu arizamı...”. Bkz. COA, Y.PRK.AZN., 4/29, lef 1. Bu vazifeden ayrıldıktan sonra avukatlık mesleğine geri dönecektir. Bkz. “Kırımîzâde Faziletli Neşet Beyefendi”, *Malumat*, nr. 39, 23 Mayıs 1312 (4 Haziran 1896), s. 581.

⁵ Neşet Molla'nın, 13 Temmuz 1891-11 Eylül 1893 tarihleri arasındaki faaliyetlerine dair belgelerden oluşan bir defter yayımlanmıştır. Bkz. *Kırımî-zâde Mehmed Neşet Efendi Tarafından Sultan İkinci Abdülhamîd Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkik Raporları*, Haz. Raşit Gündoğdu-Kemal Erkan-Ahmet Temiz, İstanbul, Çamlıca Basım-Yayın, 2006. Bu defterdeki ilmiye ve adliye ilgili kayıtların konumuz açısından kıymetli olduğuna dikkat çekelim. (Kitabı temin eden Ar. Gör. İbrahim Enes Onar'a teşekkür ederim). Bu neşri konu alan bir eleştiri yazısı için bkz. Mehmet Ali Beyhan, “Tenkid: Mısır'a Giden Gemiye Radovişte'de Kömür İkmali Yaptırmak”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 21, Güz 2011, s. 367-427. Ayrıca bkz. Mehmet Ali Beyhan, “II. Abdülhamid Döneminde Hafiyeye Teşkilâtı ve Jurnaller”, *İlmî Araştırmalar*, sy. 8, 1999, s. 65-83; Emre Gör, “Jurnaller Üzerine Bir Tarih yazımı Denemesi: Kırımî-Zâde Neşet Efendi Örneği”, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, 2017, s. 46-75.

Neşet Molla'nın 13 Temmuz 1891 tarihine kadar sunduğu raporları içeren defterin bulunmadığı ve mevcut defterdeki ilk belgenin numarasının 220 olduğu belirtiliyor. Bkz. *Kırımî-zâde Mehmed Neşet Efendi Tarafından Sultan İkinci Abdülhamîd Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkik Raporları*, s. XII. Önceki faaliyetleri için, 17 Haziran 1890 tarihinden itibaren yaklaşık bir yıllık dönem arşiv kayıtları üzerinden araştırılabilir.

ve nâfi aksâmından idüğü müselle-i yâr u ağyâr olduğı gibi bazı muamelat ve icraat-ı adliye aleyhinde ahîren zuhur eden şikâyât ve itirazât dahi şeref-sâdır olan evâmir ve iradât-ı merâhim-âyât-ı hazret-i hilafet-penâhîleri mücebince ittihaz ve icra olunan tedâbîr-i islahiye-i müessire ile bertaraf edilerek bu yüzden dahi bir hayli terakkiyât hâsıl olduğunda şek ve şüphe yok ise de mehâkimin intizam-ı tam derecesine vusûlü matlûb-ı merâhim-mashûb-ı hazret-i zillullahîleri idüğü meczûm-ı abd-i memlûkânem olmaktan nâşî mütehattim-i zimmet-i kemterânem olan farîza-i sıdk u ubudiyete binâen hususât-ı âtiyenin min-gayr-ı haddin atebe-i ulyâ-yı hilafet-penâhîlerine arz u beyânına mücâseret eylerim.

Birinci maddenin hülâsası: Ashâb-ı mesâlihın yek-diğeri için Usul-i Muhakeme-i Hukukiye'de mûnderic bî-lüzum müddetlerden ve vezâif-i mehâkimden istifade ile bazen büsbütün ziyâ'-ı hakka sebep ve bazen birçok zamanlar zuhur-ı envâr-ı adalete mâni olmakta bulduklarına ve bu halin ref' ve izâlesi emrinde ittihaz olunacak tedâbîre dair olup bu bâbda gayet vâzıh ve rikkat-bahş-ı kulûb bir misâli dahi câmidir.

Birinci madde: Gerek kavânîn-i adliye ve gerek ona müteferri nizamât-ı sâire sâye-i satvet-vâye-i hazret-i hilafet-penâhîlerinde suret-i mükemmelede olup bu bâbda diyecek yoğ ise de mehâkimden maksad-ı aslî beyne'n-nâs tahaddüs eden de'âvî-i hukukiye ve cezaiyenin rü'yet ve faslı ile ef'âl-i memnûaya mütecâsir olan mücrimînin mücâzât ve emsâlinin terhibi kaziiyyeleri olmasına göre muamelat-ı adliyenin sürat-i mümkinine ile cereyanı dahi lâzımeden ve intizam-ı mehâkime birinci derecede yardım edecek mesâilden olduğu misillü mehâkim-i mezkure derecât üzerine müesses olmasıyla birinde hilâf-ı adl ü kanun bir şey vukû bulur ise mâ-fevkindeki mahkemede ıslah veya tadil olunacağına mebni de'âvînin sürat-i tedkik ve faslı her türlü şikâyât ve itirazâta dahi meydan bırakmayacak tedâbîr-i esasiyeden olduğu halde el-yevm mehâkimde rü'yet olunmakta olan de'âvînin ekserisi beş on sene teahhur etmekte ve şu hal bazı memurînin betâet ve rehabetinden başka Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu'nda karar-ı karinenin ve vezâif-i mehâkimin istinaf ve temyizi ve istinaf ve temyiz mehillerinin ikişer üçer mah olması gibi mûnderic olan bazı müsâ'edât-ı kanuniyeden haksız olan müddeî veya müdde-aleyhin bi'l-istifade tehir ve ta'vîk-i dava ile hasmını iz'ac ve ızzârâ muktedir olmalarından neşet eylemekte olup hatta dava vekaletinde bulunduğum zaman vekaletlerini deruhde etmiş olduğum Köçezâde müteveffa Petrak Efendi vereselerinin

Köçezâde Agob Efendi aleyhinde ikame eyledikleri alacak davasının marrü'l-arz karar-ı karinelerin istinaf ve temyizi ve vezâif meselelerinin üzerine konulması vesilesiyle on üç seneden beri bir neticeye îsâl edilememiş ve şimdiye kadar derecât-ı mehâkimden yirmi bir kıta ilam alındığı halde ve bu yolda mesârif-i muhakeme olarak üç bin lira sarf edildiği ve artık para sarfına muktedir olamayarak sâika-i sefaletle müddeîlerden üç kişi teverrüm ederek vefat edip bâki kalan iki kişi dahi vefat etmek derecelerine geldiği halde henüz işin mebâdîsinde bulunmuş olması ve emsâl-i adîdesine nazaran birkaç seneler daha netice-pezîr olamayacağıнын bedîhî ve aşikâr bulunması de'âvî-i saire hakkında bir delil-i vâzıh olacağına ve böyle cüz'î bir sebepten nâşî mehâkimin duçar-ı itiraz olması rehîn-i cevâz olamayacağına mebni Dersaadet'te bulunan mehâkim-i nizamiye rüesâsının en muktedirlerinden çend zât marifetiyle kanun-ı mezkurda ber-minvâl-i maruz ta'vîk-i de'âvîyi müstelzim olan mevâdd-ı kanuniyenin hemen tadil ve ıslahıyla beraber gerek mevâdd-ı hukukiye ve gerek mevâdd-ı cezaiyece kavânînin tayin eylediği müddetlerde ifa-yı vazifeye müsâraat etmeyen hükkâm ve memurîn-i adliyenin derecât-ı mesuliyetlerini mübeyyin birkaç madde-i kanuniye tanzimiyle Teşkil-i Mehâkim Kanunu'na zeyl ve ilave edilmesi umur-ı adliyece pek büyük bir terakkiyât ve muhassenâtı müstelzim olacağı bedîhîdir.

İkinci maddenin hülâsası: Adliye memuriyetlerinde müstahdem zevâtın emr-i intihablarında ittihaz olunmuş olan usulün adem-i kifâyetine ve Mekteb-i Hukuk mezunlarının evelemirde mehâkimde bî'l-istihdam tecrübe edilerek ona göre hakimlik sınıfına geçirilmeleri lüzumuna dairedir.

İkinci madde: İbtidâ-yı teşkilatta taşra mahkemelerine tayin olunan rüesâ ve müddeî-i umumîler meyânında münasebetsiz bazı memurîn zuhuruna mebni ahîren bu memuriyetler Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'den muhrec olanlarla müstahdemîn-i adliyeden mekteb-i mezkurda imtihan verebilenlere hasr edilmiş ve bu tedbir esasen pek musîb ve becâ bulunmuş ise de rüesâ-yı mehâkimin ahkâm-ı kavânîne vâkîf ve icra-yı muhakemâta muktedir olmalarıyla beraber ashâb-ı dirayet ve istikametten ve taraf-ı eşref-i hazret-i mülûkânelerinden icra-yı muhakemeye ve hükme memur ve vekil olmaları hasebiyle erbab-ı emniyet ve haysiyetten bulunmaları şurût ve evsâf-ı hakimiyetten olduğu gibi müddeî-i umumîlerin dahi işbu evsâf ve iktidarı haiz olmaları ahkâm-ı kanuniyeden ve muktezâ-yı hal ü maslahattan olduğuna ve mektebin tahsili ise ancak nazariyattan ibaret olup mektepten çıkan talebenin mehâkimde

istihdam ile amelîyatca dahi derece-i iktidar ve ehliyetleri ve bir liva veya vilayetin umûr-ı adliyesini idareye kifâyet ve emniyetleri bi't-tecrûbe tahakkuk etmedikçe riyaset ve müddeî-i umumîliklere nasb ve tayinleri nevâkısdan hâlî olamayacağına mebni mekteb-i mezkurdan muhrec efendilerin evveleminde kitabet ve icra memuriyeti gibi hizmetler ile mehâkim maiyyetinde ve sair umûr-ı adliyede lâ-ekall iki sene istihdam ve tecrûbe edilerek taayyün edecek iktidar ve kifâyetleri nisbetinde tedricen terfi ve terakki ettirilmesi ve bunlardan lüzumu kadar hakim ve müddeî-i umumî yetişinceye değin müstahdem olan memurîn-i adliye meyânında evsâf-ı lâzime ile muttasıf ve matlûba muvâfık zevât bulunmadığı takdirde sair bendegân-ı şâhânedan ve meselâ yirmi otuz seneden beri mahkeme-i nizamiye riyasetleriyle niyabet-i şer'iyede bulunan nüvvâb içinde evsâf-ı hakimiyyet ile muttasıf ve iffet ve istikameti mücerreb zevât bulunabileceğinden onlardan taharri ve tayin olunması ve mehâkim-i ibtidaiye riyasetleriyle müddeî-i umumîliklerine tayin olunacak olanların lâ-ekall otuz ve mehâkim-i istinafiye riyasetleriyle müddeî-i umumîliklerine tayin olunacak olanların kırk yaşını müteceviz bulunmaları hususâtının şerâit-i intihabiye[ye] ilavesi dahi umûr-ı adliyenin hâlen ve istikbalen terakkiyâtına pek büyük bir medâr olacağı bî-iştibâhdır.

Üçüncü maddenin hülâsası: İstinaf ve bidayet mahkemesi müddeî-i umumîlerinin memurîn-i adliye ve adliyeye irtibatı olan sair memurîn üzerinde hakk-ı teftişleri mevcut ise de bu hakk-ı teftişin suret-i ifasını mübeyyin bir talimat ve nizam mevcut olmamasından dolayı zuhura gelen yolsuzluğun men' ve izâlesi ve Baş-müddeî-i umumîlik makamı muamelatının dahi ona göre ıslahı çaresine dairdir.

Üçüncü madde: Mehâkimin istiklâli, kavânîn ve iradât-ı hazret-i hilafet-penâhîlerine tevfiğ-i hareket etmekten ibaret olup yoksa keyfe-mâ-yeşâ bir hareket etmek demek olmadığı cihetle mehâkim nezdinde bulunan müddeî-i umumîlerin daire-i memuriyetlerinde vukû bulan cerâimi takip ve taharri ve faillerini mehâkime sevk ve mücâzât ettirmek vazifesinden başka mehâkimin intizamına ve kavânîn-i adliyenin hüsn-i cereyanına dikkat ve nezaretle gerek memurîn-i adliyeden ve gerek adliyeye irtibatı olan sair memurîn-i idare ve zabıtanın hilâf-ı usul ve kanun hareket veya suistimale cür'et eyleyenleri icabına göre Nezaret-i Adliye'ce veya mâ-fevkindeki mahkeme marifetiyle tevbiğ ve tekdir ve lede'l-iktiza azl ve tebdil olunmak üzere mensup oldukları müddeî-i umumîliğe bildirmek gibi idare-i adliyece mühim ve esaslı bir

vazifeyi dahi haiz oldukları ve işbu vazifeden dolayı yek-diğeri maiyyetinde ve cümlesi Baş-müddeî-i umumîlik makamının emri altında buldukları halde bu bâbdaki muamelat ve mesuliyetlerini ve yek-diğere olan irtibatlarını mübeyyin bir nizam veya talimat-ı vâzıha olmamak hasebiyle zikr olunan vazife-i mühimmenin bi-hakkın ifa olunmadığı gibi Baş-müddeî-i umumîlik makamına gelen mevâdd-ı cezaiye evrakının senelerce teahhur etmekte olduğu muhakkak olduğundan işbu vezâif ve muamelatın dahi tevsik ve temin-i hüsn-i cereyanı muhassenât-ı adîdeyi câlib olacağı derkârdır.

Dördüncü maddenin hülâsası: Vilayât istinaf müddeî-i umumîleri be-gâyet mühim ve mutenâ bir vazife ile mükellef buldukları halde ekserisi vazife ile mütenasib olmayacak surette ashâb-ı rütbe ve haysiyetten bulunmadıklarına ve bunların Bâbîâlî'ce maruf zevâtan ve ashâb-ı rütbe ve haysiyetten bulunmaları lüzum-ı mühimmine aittir.

Dördüncü madde: Umûr-ı devletin münkasim olduğu nezaret-i celîlelerden her birinin vilayât-ı şâhânedede birer büyük memurları olup o memur vasıtasıyla kendisine ait olan vezâif ve muamelatın aslen ve fer'an suret-i cereyanına kesb-i vukuf ve malumat ederek ale'd-devam tanzim ve ıslahı vesâilini istihsâl etmekte olduğu gibi Nezaret-i celîle-i Adliye'nin dahi vilayâтта vesâit-i idare ve icraiyesi mehâkim-i istinafiye nezdinde bulunan müddeî-i umumîler olduğu halde el-yevm mevcut olan istinaf müddeî-i umumîlerinin ekserisi dirayet ve haysiyet cihetiyle bu vazife ile mütenasib olmayıp çün ki bunların bâlâda arz u beyân olunan vezâif-i asliye ve müteferriayı hüsn-i idareye iktidarı haiz olduktan mâadâ umûr-ı adliyeye taalluku olan bi'l-cümle memurîn-i idare ve zabitanın mâ-fevkinde bulunmaları lâzım geleceğinden hiç olmaz ise bir vilayetin defterdarı kadar haysiyet ve ehliyeti haiz olmaları lâzımeden ve tabiat-ı maslahat icâbından bulunduğu mebni ba'de-ez-în vilayâta nasb olunacak istinaf müddeî-i umumîlerinin kavânîn-i adliye ahkâmını tamamen icraya ve ona mugayir ahvâlin men'ine muktedir derecede ashâb-ı rütbe ve haysiyetten ve Bâbîâlî'ce maruf zevâtan intihâb ve tayinleri ile beraber umûr-ı idare-i adliyece mükellef oldukları vezâifi mübeyyin bir nizamname dahi tanzim ve itâsı ıslahat-ı adliyece pek büyük bir esas ve mevki tutacağı emr-i celîdir.

Beşinci maddenin hülâsası: Umûr-ı adliyenin en mühim kısmı olan mevâdd ve vukûât-ı cezaiyenin tedkiki için her kazada irade-i seniyye-i hazret-i zıllulahîleriyle mansûb birer mustantik tayini evvelce karargir olmuş olduğu halde el-hâletü-hazihi emr-i tedkikat, mahallerinde ahali tarafından müntehab

azâların uhdesinde bulunmakta olmasından ve bu ise pek çok mazarrat ve mehâzîri mûcib olmakta idüğünden şu halin men'î hakkında müstahsen bir çareden bâhistir.

Beşinci madde: Umur-ı adliyenin en mühim ciheti mevâdd-ı cezaiye olduğu ve cinayât ve cerâim-i cesimenin ekseriya kazalarda vukûa geldiği cihetle her kazaya irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penâhîleriyle mansûb birer mustantık tayini ahkâm-ı kanuniyeden olduğu halde bu mustantıklar henüz tayin olunmayıp cerâimin takip ve tahkiki, cânib-i Nezaret'ten intihab-ı ahali ile alınır kaza mahkemeleri azâsına tahmil edilmiş ise de işbu azânın adem-i iktidarlarından başka yerliden ve ekserisi âdetâ köylü takımından olmaları hasebiyle ya havf u haşyete veyahut taraftarlık şaibesine tâbi olarak bi-hakkın ifa-yı hüsn-i vazife etmedikleri kazalardan gelen evrak-ı cezaiyeden dahi müstebân olacağından vilayâtın tahsisât-ı adliyesinden tasarruf edilerek veyahut birbirlerine yakın veya küçük olan kazaların mehâkimi birleştirilerek hâsil edilecek mebâliğ ile kazalara ciddi birer mustantık tayini ehemmi umûrdandır.

Altıncı maddenin hülâsası: Umûr-ı cezaiyenin hüsn-i cereyanı ve kâbil-i istinaf olmayan ef'âl-i cinaiye tahkikat ve takibatının adalet dairesinde temini için hey'ât-ı ittihamiyenin vücûdu lâ-büdd ve elzem olmağla beraber hey'ât-ı mezkure hal-i hâzırının lüzum-ı kat'î-i ıslahına mütedâirdir.

Altıncı madde: Umûr-ı cezaiyeye müteallik tahkikat ve taharriyât-ı kanuniyenin hüsn-i cereyanı ile beraber kâbil-i istinaf olmayan ef'âl-i cinaiyenin gerek tahkikat ve takibat-ı kanuniyesinde ve gerek ahz u girift ve tevkif gibi muamelat-ı sairesinde mustantık ve müddeî-i umumîlerle sair zabita-i adliye memurlarının kusur ve noksanı vukû bulur ise ikmâl ve itmâmı kanunen hey'ât-ı ittihamiyeye ait ve binâberîn hey'ât-ı ittihamiye vezâifi mehâkim-i istinafiye aksâmına râci olduğu halde vezâif-i mezkure vaktiyle her nasılsa vilayet merkezlerinde bulunan bidayet mahkemelerine havale olunmasından ve halbuki bunların vazife-i asliyeleri zaten kesîr olup meselâ İzmir ve Selanik gibi merkezlerdeki bidayet mahkemelerine senede ikişer üçer bin cünha ve kabahat davaları muhavvel iken bir de umum-ı vilayetin hey'et-i ittihamiye vezâifini rü'yet edemeyeceği bedihî bulunmasından dolayı ekser-i muamelat-ı mühimmenin teahhur eylediği muhakkak olmağla hey'ât-ı ittihamiye vezâifinin kanunun ahkâmı ve Dersaadet'te câri olduğu vechile vilayât-ı şâhânedeki istinaf mahkemelerine tevdi pek elzem idüğü müsellemdir.

Yedinci maddenin hülâsası: Mevâdd-ı hukukiye ve cezaiye ilâmlarının tenfiz-i ahkâmı emrinde teahhur gösterilmemesinin intâc edeceği muhassenâtan bâhistir.

Yedinci madde: Gerek mevâdd-ı hukukiye ve gerek mevâdd-ı cezaiye hakkında mehâkimden nihayet derecede verilmekte olan ilamâtın tenfiz ve icra-yı ahkâmı hususları dahi birinci maddede arz olunduğu üzere bazı mevânî-i kanuniyeden ve bazı memurların adem-i takayyüdünden nâşî bî-lüzum olarak senelerce teahhurâta uğramakta olduğundan bunun için de tedâbîr-i lâzıme ve tadilat-ı kanuniye ittihazı muhassenât-ı kesîreyi müstevcib olduğu bedîhiyâttandır.

Sekizinci madde hülâsası: Memuriyete tayin olunan hükkâmın levâzım-ı iffet ve istikamete riayet ve Veli-nimet-i bî-minnet-i a'zam efendimize daima sadakat edeceklerine dair tahlif olunmaları usulünün ittihazı muhassenâtına dairdir.

Sekizinci madde: Sınıf-ı hükkâmın yani mehâkim rüesâ ve azâsıyla müddeî-i umumîleri nâm-ı nâmî-i hazret-i hilafet-penâhîlerine olarak hukuk-ı âmmeyi rü'yete memur olmaları hasebiyle memurîn-i saireden ziyade lâzıme-i iffet ve istikameti iltizâm ile Veliyyü'n-nimet-i bî-minnetimiz veli-nimet-i a'zam efendimiz hazretlerine sadık bir can u vicdan-ı tam ile ifa-yı hüsn-i vazife etmeleri iktiza edeceğinden ba'de-ez-în riyaset ve azâlık ve müddeî-i umumîlik memuriyetlerine intihab olunacak zevâtın hîn-i nasbında taraf-ı akdes-i hilafet-penâhîlerinden tevcih buyurulan memuriyeti kemâl-i adalet ve sıdk u istikametle eda edeceklerine ve bir taraftan reca ve iltimas vukûunda derhal mâ-fevkine ve müteselsilen hâk-pây-ı hazret-i hilafet-penâhîlerine arz edilmesi hakkında tahlif edilmesi suretinin usul ittihazı nezd-i âlî-i hazret-i zıllullahîlerinde karîn-i tasvib buyurulduğu takdirde memurîn-i umûr-ı adliyece câlib-i nazar-ı dikkat ve takdir olacağı bî-reyb ü gümândır.

Dokuzuncu madde: Adliyenin ıslahı için teşekkülü irade-i seniyye-i cenâb-ı hilafet-penâhîleri iktizasından olan komisyon şimdîye kadar teferruat-ı umûr ile iştigal ederek ıslahat-ı esasiye pîş-i nazara alınmamış olduğundan bu maksadın husûlü için komisyon-ı mezkur azâsı meyânına rüesâ-yı adliye ve vükelâ-yı de'âvîden muktedir ve umûr-âşinâ ikişer zâtın ilavesi lüzumundan bâhisdir.

Dokuzuncu maddenin hülâsası: Umûr-ı adliyenin muhtaç olduğu ıslahatın ittihaz ve icrası hakkında iki üç sene mukaddem şeref-sânih olan irade-i

mülhemiyet-âde-i hazret-i zıllullahîleri hükm-i celîline tevfikân Bâbîâli'de bir komisyon-ı mahsus teşkil olunmuş ve bu komisyondan şimdîye kadar bir hayli mukarrerât ve tedâbîr ittihaz ve icra edilmiş ise de ekserisi fûrû'âta dair olup gerek Dersaadet'te ve gerek taşrada umûr-ı adliyenin aslen ve fer'an suret-i cereyanı bi-hakkın tedkik ve muayene edilerek esaslı bir şey yapılamamış olduğundan ve zaten mezkur komisyonun hey'et-i hâzırası bu hususa kâfi olmadığından komisyon-ı mezkura gerek kavânîn-i hukukiye ve cezaiyeye vâkîf ve gerek de'âvînin dahilen ve haricen suret-i cereyanına malumat-ı mükemmeleyi haiz mehâkim-i nizamiye rüesâsıyla de'âvî vekillerinden ikişer zât daha ilavesi her halde muvafık-ı hal ü maslahat olacağı derkârdır.

Onuncu maddenin hülâsası: Umûr-ı adliyenin ıslahat-ı maruzası icra edildikten sonra hâsıl edeceği intizam ve mükemmeliyetin her sene bir kıta raport ile Baş-müddeî-i umumîlikten Bâbîâli'ye ve Bâbîâli'den dahi atebe-i ulyâyı zıllullahîlerine arz olunması muhassenâtını hâvîdir.

Onuncu madde: Umûr-ı adliyenin her devlette umûr-ı mühimme ve mutenâdan addolunduğuna binâen muamelat-ı umumiye ve hususiyesi, revâbit ve kavâid-i muntazaması altında cereyan ettirilerek hâsıl edilecek malumat-ı mükemmele üzerine her senenin nihayetinde hal-i hâzırını mübeyyin Baş-müddeî-i umumîlik memuriyeti cânibinden bir raport tanzim ve Adliye Nezaret-i celîlesi marifetiyle Meclis-i Vükelâ'ya takdim ile oraca dahi ba'de't-tedkik hülâsası ve şayet bir günâ muhtac-ı tadil veya ıslah mevâdd görünür ise onlar hakkında tensib olunacak tedâbîr-i ıslahiye-i kifâyeti atebe-i ulyâyı hazret-i zıllullahîlerine arz u takdim olunmak bi'l-cümle memâlik-i mütemeddinde câri olan usul-i müstahseneden olmasıyla bu usulün buraca dahi icrası her hal[de] zaman-ı kerâmet-ünvân-ı cenâb-ı zıllullahîlerine ait mevâddandır.

Hâtîmenin hülâsası: Memurîn ve umûr-ı adliyenin ahvâl ve harekâtından mütemadiyen teftiş ve tedkik ile atebe-i ulyâyâ arza şâyân olanlarını arz u beyân etmek üzere taraf-ı eşref-i hilafet-penâhîlerinden bir müfettiş-i hususînin tayini lüzum ve muhassenâtından bâhisdir.

Hâtîme: İşbu maruzât ve mülâhazât-ı kâsıra-i memlûkânem umûr-ı adliye ile sinîn-i vafîre iştigal ve tevaggul ederek cem' ve ihata edebildiğim malumat ve ıstıtlâ'âtıma müstenid ve bu bâbdaki cür'et ve cesaret-i ubeydânem dahi mahzâ mehâkim-i nizamiye ve umûr-ı adliyenin intizamı cihetine matuf olan mübarek ve mukaddes zihn-i âlî-i hazret-i Veli-nimet-i bî-minnetimi

müsterih ve münşerih edecek bir hizmet irâesi ümidinden münbais olup yoğ ise enzâr-ı merâhim-âsâr-ı cenâb-ı hilafet-penâhîleri mehâmm-ı mülk ü devletin her hangi kısmına lem'a-nisâr-ı inayet ü atıfet buyurulsa ol cihet her vecih ve suretle mükemmel olacağı bedîhî olmağla gerek ahvâl-i maruzayı ve gerek sair muamelat ve umûr-ı adliyyeyi ale'd-devam teftiş ile meşhûdât ve mütalaâtını doğrudan doğruya atebe-i ulyâ-yı hazret-i hilafet-penâhîlerine arz u beyân eylemek mezuniyetini haiz olmak üzere kavânîn-i adliyyeye vâkîf ve nezd-i hazret-i zıllullahîlerinde emin ve mutemed bir müfettiş tayiniyle onun maruzât-ı vâkıyası üzerine şeref-sânih olacak iradât-ı mekârim-âyât-ı hazret-i hilafet-penâhîlerine göre tevfiik-i hareket olunmak sureti dahi daha evlâ ve ahrâ olacağı derkâr olduğunun arzına hasbe's-sadaka ve'l-ubudiye cür'et kılınmış olmağla her halde ve kâtıbe-i umûrda emr u ferman Veli-nimet-i a'zam efendimiz hazretlerindir. Fî 13 Saferu'l-hayr sene 1308 ve fî 16 Eylül 1306.